

“ความเป็นแม่” ในหนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อม¹ “Motherhood” In the How-to Book

ปาไลตา ผลประดับเพชร²
Palita Phonpradapphet

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ที่ปรากฏในหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ ผลการศึกษาพบว่าหนังสือดังกล่าวหล่อหลอม ผลิตซ้ำ ถ่ายทอดชุดความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” หลายชุดความคิด เช่น แม่ต้องมีรูปลักษณ์ที่ “ดูดี” หรือดูแลตัวเองเรื่องรูปลักษณ์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย มีฐานะทางการเงินที่ดี มีการศึกษา มีคู่ครองที่ดี ชุดความคิดเหล่านี้ ถูกนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาต่าง ๆ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้สัทพยางค์ การใช้มูลบท การกล่าวอ้างว่าเป็นความจริง และการใช้วัจนลีลาแบบกันเอง

คำสำคัญ: ความเป็นแม่ วาทกรรม กลวิธีทางภาษา หนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อม

Abstract

This article aimed to display the idea of motherhood in the how-to book to prepare motherhood. This study found that those books constituted, reproduced and instruct the idea of motherhood, for instance, mothers were supposed to have a “good” physical features or a perfect slender body, an up-to-date taste and lifestyle, good financial status, good education and a good spouse. These ideologies were conveyed through linguistic strategies including choice of words, intertextuality, presupposition, affirmation, and intimate speech styles.

Keywords: motherhood, discourse, linguistic strategies, how-to book

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “วาทกรรม ‘ความเป็นแม่’ ในหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่” (ปาไลตา ผลประดับเพชร, 2559)

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทนำ

“แปลเป็นหลังคลอดคืออีกหนึ่งความกังวลของคุณแม่ทุกคน”

“คุณแม่ทุกรายที่ตั้งครรภ์จะต้องกินกรดโฟลิกขนาด 0.4 มก.”

“คุณพ่อก็ช่วยให้คุณแม่และสัตว์เลี้ยงอยู่ด้วยกันอย่างปลอดภัยได้ ด้วยการทำหน้าที่แทนคุณแม่ในช่วงตั้งครรภ์”

“เมื่อคลอดลูกแล้วคุณแม่อาจไม่สามารถกลั่นน้ำนมลงมาเท่าเดิมได้อีกเลย”

หากมองเพียงผิวเผินข้อความเหล่านี้เป็นเพียงการให้คำแนะนำวิธีปฏิบัติตนแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ผู้หญิงที่เป็นแม่หรือกำลังเตรียมตัวจะเป็นแม่ตามปกติธรรมดา แต่หากตั้งข้อสังเกตและพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่าข้อความเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการนิยามหรือกำหนดความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ในสังคมไทยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ความคิดที่ว่านอกจากแม่จะต้องดูแลเลี้ยงดูลูกได้อย่างดีแล้ว แม่ยังต้องดูแลตนเองเรื่องรูปลักษณ์และพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างสมบูรณ์แบบ และมีคู่ครองที่ดีอีกด้วย

หนังสือประเภทแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่เป็นปริศนาที่มีบทบาทในการเผยแพร่วาทกรรม และถ่ายทอดชุดความคิดเกี่ยวกับแม่ไปสู่สังคมวงกว้าง มีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้าง/ผลิตซ้ำ ความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ได้อย่างแนบเนียนและเป็นธรรมชาติ เนื่องจากหนังสือประเภทนี้ผลิต/เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านผดุงครรภ์ นักโภชนาการ หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งทำให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมีน้ำหนักเพราะได้อ้างอิงความรู้และหลักการทางวิทยาศาสตร์ อีกทั้งมีความน่าเชื่อถือในเรื่องกระบวนการผลิตและมีพลังในการกระจายตัวบดบังอย่างกว้างขวางและเผยแพร่ไปยังผู้อ่านกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้หญิงที่เป็นแม่หรือกำลังจะเป็น “แม่” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ด้วยเห็นว่าปริศนาดังกล่าวนี้น่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความคิด และพฤติกรรมของผู้บริโภคโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายหลักดังที่กล่าวข้างต้น จึงได้เลือกข้อมูลภาษาดังกล่าวมาวิเคราะห์หาคำตอบเพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาความคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ในสังคมไทย

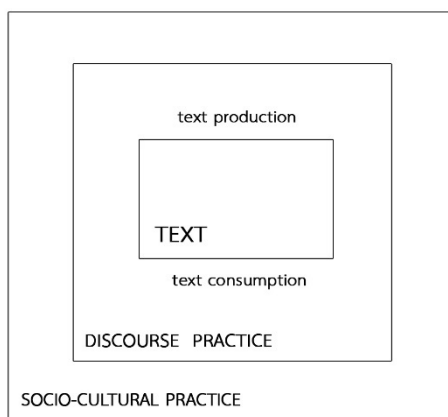
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาท อัตลักษณ์ หรือภาพสะท้อนเกี่ยวกับแม่ในสังคมไทยในภาษาไทยมีอยู่จำนวนหนึ่ง บางส่วนใช้ข้อมูลที่เป็นวรรณกรรม และบางส่วนใช้ข้อมูลจากสื่อสารมวลชนที่หลากหลาย เช่น ประชุมโฆษณา คอลัมน์ตอบปัญหา นิตยสารผู้หญิง หนังสือพิมพ์รายวันและรายการโทรทัศน์ เป็นต้น สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดเกี่ยวกับ “แม่” โดยเลือกศึกษาข้อมูลประเภทหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ โดยใช้แนวคิดของแฟร์คลัฟ (Fairclough 1995) และฟาน ไดก์ (Van Dijk, 2008, 2009) เรื่องการวิเคราะห์หาคำตอบ (text) มาอธิบายชุดความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ว่ามีชุดความคิดอะไรบ้าง และมีกลวิธีทางภาษาใดบ้างที่ใช้นำเสนอชุดความคิดเหล่านั้น เมื่อศึกษาแล้วจะทำให้เห็นว่าหนังสือประเภทคู่มือวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่นั้น นอกจากจะเป็นแหล่งความรู้เรื่องการเป็นแม่ ตั้งแต่การเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนกระทั่งคลอดแล้ว ปริศนาดังกล่าวยังมีบทบาทในการผลิตชุดความคิดบางอย่างเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” อีกด้วย

กรอบแนวความคิด

แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมและการวิเคราะห์ตัวบท

คำว่า “วาทกรรม” มีคำจำกัดความที่หลากหลายทั้งมุมมองทางสังคมศาสตร์และภาษาศาสตร์ เช่น วาทกรรม หมายถึง ระบบ และกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 19-20) วาทกรรมคือวิถีปฏิบัติหรือกระบวนการในการสร้าง “ความหมาย” ให้แกสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556 : 6)

การศึกษาวาทกรรมจะช่วยให้เราตระหนักถึงอำนาจ การครอบงำทางความคิด ตระหนักถึงแง่มุมบางประการที่ถูกอำพรางไว้ ทำให้รู้จักตั้งคำถามกับสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวว่าสิ่งเหล่านั้น ถูกผลิต ประกอบสร้างความหมายขึ้นมาอย่างไร แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) นักวาทกรรมวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์วาทกรรมจำเป็นต้องพิจารณาทั้งตัวบท วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม ดังแผนภาพกรอบมิติทั้งสามของการวิเคราะห์วาทกรรมของ แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995)

ภาพที่ 1 กรอบการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวคิดของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995: 59)

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะมิติของตัวบท (Text) เท่านั้น ซึ่งทั้ง แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) และ ฟานไดจ์ (Van Dijk, 2008, 2009) ต่างมองว่าตัวบทเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อความคิดต่าง ๆ การวิเคราะห์ภาษาจะทำให้เรามองเห็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังภาษาที่ดูเหมือนเป็นเพียงข้อความสามัญธรรมดา แฟร์คลัฟเน้นว่าการวิเคราะห์ตัวบทในที่นี้มิใช่การวิเคราะห์เนื้อความ (content analysis) แต่เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของตัวบท (Fairclough, 1995 อ้างถึงใน ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 57) การวิเคราะห์ตัวบทตามแนวทางของแฟร์คลัฟ เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เสียง คำศัพท์ วลี ประโยค ไปจนถึงระดับระหว่างประโยค อันประกอบด้วยท่วงทำนองเสียง ขนาด สีสันตัวอักษร การเลือกใช้คำศัพท์ การปรากฏร่วมกันของคำศัพท์ การเชื่อมโยงประโยค การรายงานวัจนกรรม การวิเคราะห์สหบท มูลบท (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556:57-61) ส่วน ฟานไดจ์ (Van Dijk, 2008, 2009) เสนอการวิเคราะห์วาทกรรม

เชิงวิพากษ์ว่าต้องวิเคราะห์ทั้งระดับจุลภาคและมหภาค การวิเคราะห์ที่จับต้องได้เป็นการวิเคราะห์ในระดับจุลภาค ซึ่งแนวทางในการวิเคราะห์พิจารณาได้จากกลวิธีต่าง ๆ เช่น การเลือกถ้อยคำ การนำเสนอตนเอง การเน้นความหมาย การใช้ประโยคกรรม การใช้อุปมาอุปไมย การกล่าวเกินจริง และกลวิธีทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 62-64) ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดเกี่ยวกับ “แม่” ที่ปรากฏในหนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์งานวิจัยที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ “ความเป็นแม่” งานวิจัยที่ใช้แนวคิดวาทกรรม/วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์/อุดมการณ์

2. เก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาษาจากหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ที่วางจำหน่ายในร้านหนังสือทั่วไป ในช่วงปี พ.ศ. 2558 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ หนังสือประเภทแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ จำนวน 8 เล่ม โดยสุ่มเลือกตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) โดยใช้วิธีการจับสลากจากรายชื่อหนังสือทั้งหมด ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย ได้แก่ 1) คลินิกแม่ท้อง 2) คุณแม่ตั้งครรภ์กับโภชนาการที่เหมาะสม 3) คู่มือการตั้งครรภ์สำหรับคุณแม่มือใหม่ 4) ดูแลครรภ์ 5) เรื่องน่ารู้คุณแม่ท้อง 6) เลี้ยงลูก 0-3 ปี แบบ Happy Happy 7) 100 วิธีแม่ท้องต้องรู้ และ 8) 100 วิธีเลี้ยงลูกไม่ยาก

3. วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ชุดความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ที่จับต้องได้ตามแนวทางของแฟร์ คลัฟ (Fairclough, 1995) และฟานไดจ์ (Van Dijk, 2008, 2009) ในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในหนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ทั้ง 8 เล่ม

4. เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาชุดความคิด “ความเป็นแม่” ในหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อม พบว่าหนังสือดังกล่าวมีเพียงแต่นำเสนอขั้นตอนการเตรียมครรภ์ การดูแลครรภ์ วิธีการคลอด ตลอดจนการเลี้ยงดูทารก ฯลฯ เท่านั้น แต่หนังสือประเภทดังกล่าวยังสื่อความคิด วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ให้แก่บรรดาผู้หญิงที่กำลังจะเป็นแม่ หรือกำลังเป็นแม่อยู่ให้ยอมรับ เชื่อถือ และปฏิบัติตาม พิจารณาได้จากกลวิธีทางภาษาต่าง ๆ ตามแนวทางการวิเคราะห์ที่จับต้องได้ของ แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) และฟานไดจ์ (Van Dijk, 2008, 2009) ดังนี้

ชุดความคิดที่ 1 แม่ที่พึงประสงค์คือผู้หญิงที่ดูแลตนเองได้เป็นอย่างดี ทั้งทางด้านโภชนาการ สุขภาพร่างกาย จิตใจ

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สหพจน์ ดังนี้

1) การเลือกใช้คำศัพท์

มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพฤติกรรมอันพึงประสงค์/ควรกระทำของแม่ อันประกอบด้วย พฤติกรรมการใส่ใจตัวเองเรื่องทั่ว ๆ ไป เรื่องโภชนาการ และเรื่องสุขภาพ เช่น

- “ความเครียดเพียงเล็กน้อยจัดเป็นภาวะปกติ..ทำให้คุณแม่มีความ **ตื่นตัว** **ตระหนักถึง** ความเปลี่ยนแปลงในช่วงตั้งครรภ์ และส่งผลให้คุณแม่ **ใส่ใจดูแลตัวเอง** ในทุก ๆ ด้านมากขึ้น” (คลินิกแม่ท้อง, น.137)

- “คุณแม่ **ต้องรับประทาน** อาหารประเภทผักใบเขียวและผลไม้ เช่น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก คะน้า ถั่วลันเตา หน่อไม้ฝรั่ง ปวยเล้ง บร็อคโคลี่..ขนมปังโฮลวีท” (ดูแลครรภ์, น.128)

- “คุณแม่ที่ไม่เคยออกกำลังกาย ทานอาหารขยะจุบจิบ **ต้องเปลี่ยนไป** เป็นวิถีทางแห่ง การรักษาสุขภาพ **ดูแลอาการ** การกิน ออกกำลังกายให้แข็งแรง..” (เรื่อนำรู้คุณแม่ท้อง, น.10)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการเลือกใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับความตระหนักรู้ ดูแลตัวเอง ในเรื่องโภชนาการ และเรื่องสุขภาพ เช่น คำว่า “ตระหนัก” “ตื่นตัว” “ใส่ใจ” “ดูแล” ร่วมกับคำศัพท์แสดง ความคิดเห็นเชิงแนะนำ เช่นคำว่า “ต้อง” เป็นต้น

2) การใช้สหพ

สหพ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า intertextuality หมายถึง การที่ตัวบทหนึ่งมีการอ้างอิง หรือแทรกตัวบทอื่นซึ่งส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่กำลังกล่าวถึงและตัวบทอื่นที่อ้างถึงหรือแทรก เข้ามา (Fairclough, 1992 อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2553: 100) สหพเป็นแนวคิดที่ถือว่าตัวบทหนึ่ง ๆ ย่อมสัมพันธ์กับตัวบทอื่น ๆ เสมอ สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ พบว่ามีการใช้สหพโดยการโดยการแทรก คำถาม ปัญหา และการแทรกข้อมูลทางวิทยาศาสตร์/แหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ เช่น

- “**อีกหนึ่งคำถาม**ที่คุณแม่สมัยใหม่มีในหัวหลังคลอดอยู่เสมอ คือ จำเป็นต้องอยู่ไฟไหม?” (เรื่อนำรู้คุณแม่ท้อง, น.216)

- “**เชอร์ลีย์ เบลคิลีย์ (Shirley Blakely Ph.D) นักโภชนาการอาหารที่จดทะเบียนกับ ศูนย์องค์การอาหารและยา...กล่าวว่า** “โภชนาการที่ดี สำคัญแม้กระทั่งก่อนตั้งครรภ์ แม่จะเจ็บปวด หากไม่ได้รับอาหารที่ดี” (คุณแม่ตั้งครรภ์กับโภชนาการที่เหมาะสม, น.27)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการใช้สหพโดยการอ้างคำถาม และแทรกข้อมูลทางด้าน โภชนาการโดยอ้างคำกล่าวของผู้เชี่ยวชาญ กลวิธีดังกล่าวทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความเชื่อถือ ยอมรับ และทำตาม

กลวิธีทางภาษาดังกล่าวทั้งการเลือกใช้ศัพท์ และการใช้สหพ นำเสนอความคิดที่ว่า “ความเป็นแม่ที่ดี” นั่นคือ การที่ต้องดูแลตนเองอย่างดีทั้งก่อนและหลังตั้งครรภ์ ต้องเลือกกินอาหารที่ได้รับ การยอมรับว่า “มีคุณภาพ” ถูกหลักอนามัย ปรับเปลี่ยนชีวิตประจำวัน การกิน อยู่หลับนอน ให้สอดคล้อง กับหลักโภชนาการ ชีวอนามัย และวิทยาศาสตร์สุขภาพสมัยใหม่

ชุดความคิดที่ 2 แม่ต้องมีบุคลิกที่ดี “ดูดี” โดยต้องหมั่นจัดการกับลักษณะที่ไม่พึงประสงค์

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้มูลบท การกล่าวอ้าง ว่าเป็นความจริง และการใช้วัจนลีลาแบบกันเอง ดังนี้

1) การเลือกใช้คำศัพท์

- “**รอยเหี่ยวย่นบนใบหน้าเป็นเรื่องใหญ่** จึงมีการใช้ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าสูตรต่าง ๆ เพื่อป้องกันการเกิดริ้วรอย” (100 วิธีแม่ท้องต้องรู้, น.127)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้คำศัพท์ที่บ่งความหมายว่ามีลักษณะบางประการที่ไม่พึงประสงค์ เช่น รอยเหี่ยวย่น พิจารณาจากคำว่า “เป็นเรื่องใหญ่” ซึ่งลักษณะดังกล่าวควรจะต้องถูกกำจัดหรือไม่ทำให้เกิดขึ้น เห็นได้จากการใช้คำว่า “ป้องกัน” เป็นต้น

2) การใช้มูลบท

มูลบท คือ สมมติฐานเบื้องหลังถ้อยคำที่กล่าว (background assumption) หรือบางทีใช้ว่า ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน (presupposition) เมื่อเรากล่าวถ้อยคำที่มีรูปภาษาบางชนิด รูปภาษานั้นจะสื่อมูลบท คือความเชื่อที่มีอยู่ก่อนบางประการ (Russell 1905, Strawson 1952 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 83) การใช้มูลบทมีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นความเชื่อหรือความรู้บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับถ้อยคำนั้น ๆ โดยไม่ต้องกล่าวถึงความเชื่อหรือรู้นั้นโดยตรง (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2553: 95) จากการศึกษา พบว่า มีการใช้มูลบทเพื่อสื่อความว่า “แม่” ต้องมีรูปร่างสมส่วน ผิวพรรณสดใสทั้งก่อนและหลังตั้งครรภ์ ดังตัวอย่างข้อความ

- “**รอยแผลเป็นจะวางตัวอยู่ใต้ขอบกางเกงใน หน้าท้องของคุณแม่จึงยังเรียบเนียนสวยเหมือนเดิม**” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.196)
- “**เมื่อคลอดลูกแล้วคุณแม่อาจไม่สามารถลดน้ำหนักลงมาเท่าเดิมได้อีกเลย**” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.87)
- “**การรักษาร่างกายให้แข็งแรงตลอดช่วงตั้งครรภ์จะทำให้คลอดง่าย...ทำให้กลับมา มีรูปร่างที่ดีเหมือนตอนก่อนตั้งครรภ์**” (คู่มือการตั้งครรภ์สำหรับคุณแม่มีมือใหม่, น.30)

แฟร์คล็อทซ์ชี้ให้เห็นว่ามูลบททำหน้าที่สื่ออุดมการณ์ได้เป็นอย่างดี (Fairclough, 2003)

จากตัวอย่างจะพบว่ามีการใช้รูปภาษาบางประการการเกิดซ้ำ หรือ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า iterative (Levinson, 1983 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 87) คือคำว่า “เหมือนเดิม” “เท่าเดิม” “กลับมา” ปรากฏร่วมกับถ้อยคำที่บ่งถึงลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น “รูปร่างที่ดี” “หน้าท้องเรียบเนียนสวย” เป็นการสื่อมูลบทว่า “แม่” เคยหรือสภาพเช่นนั้นอยู่ก่อน และผู้หญิงควรจะมีลักษณะทางกายภาพเช่นนั้นไม่ว่าจะก่อนหรือหลังตั้งครรภ์

3) การกล่าวอ้างว่าเป็นความจริง

การกล่าวอ้างว่าเป็นความจริงคือการกล่าวอ้างว่าสิ่งที่นำเสนอเป็น “ความจริง” สำหรับผู้หญิงที่กำลังเป็นแม่ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2553: 99) จากการศึกษาพบว่าการกล่าวอ้างว่าเป็นความจริง โดยกล่าวอ้างข้อเท็จจริงจากการแสดงจำนวน ดังตัวอย่างข้อความ

- “**แผลเป็นหลังคลอดคืออีกหนึ่งความกังวลของคุณแม่ทุกคน**” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.213)
- “**คุณแม่ทุกรายที่ตั้งครรภ์จะต้องกินกรดโฟลิกขนาด 0.4 มก. ในช่วง 3 เดือนแรก**” (คลินิกแม่ท้อง, น.30)
- “**เชื่อว่าหญิงที่เมื่อรู้ว่าตัวเองตั้งครรภ์ส่วนมากก็จะกังวลหลาย ๆ อย่าง**” (คุณแม่ตั้งครรภ์กับโภชนาการที่เหมาะสม, คำน่า)
- “**คุณแม่ตั้งครรภ์ส่วนใหญ่มักเจอปัญหา**” (100 วิธีแม่ท้องต้องรู้, น.34)

จะเห็นได้ว่าการใช้คำขยายแสดงปริมาณ เช่น “ทุกคน” “ส่วนใหญ่” “ทุกราย” ขยายคำว่า “แม่” “ผู้หญิง” เพื่ออ้างว่าสิ่งที่กล่าวมานั้นเป็นความจริงสำหรับผู้หญิงที่เป็นแม่ทุกคน

4) การใช้วลีแบบกันเอง

การใช้วลีแบบกันเอง คือใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการ มีภาษาระดับปากหรือระดับสนทนา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเป็นมิตร รู้สึกว่าผู้เขียนอยู่ฝ่ายเดียวกับตนเอง ดังตัวอย่างข้อความ

- “อะไรกันเนี่ย ลูกก็คลอดไปแล้ว บอกให้อยู่ไฟก็อยู่แล้วเป็นอาทิตย์ **ไหนว่าจะขี้บเหวี่ยง** รีดน้ำ และของเสียส่วนเกินออกจาก **เนื้ออู๊ย ๆ ของฉัน**ได้ไงล่ะ? ทำไมน้ำหลักไม่ลงเลย? น้ำหนักยังเท่ากับท้องหกเดือนอยู่เลย! แต่ **หน้าอกของฉัน**มันหายไปไหน? ตอนคลอดใหม่ ๆ นมฉันยัง **ตุ้มตุ้มตุ้ม**อยู่เลย!” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.219)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการใช้ภาษาระดับสนทนาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอและคล้อยตามได้ง่าย เช่น “อะไรกันเนี่ย” “ไหนว่าจะ” “เนื้ออู๊ย ๆ ของฉัน” “ตุ้มตุ้มตุ้ม” เป็นต้น

กลวิธีภาษาดังกล่าวทั้ง การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้มูลบท การกล่าวอ้างว่าเป็นความจริง และการใช้วลีแบบกันเอง ล้วนประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ อุดมการณ์ “ความเป็นแม่” ที่ว่าภาระของ “แม่” ไม่ใช่แค่การตั้งครรภ์ ให้กำเนิด และเลี้ยงดูลูกเท่านั้น หากแต่แม่ยังต้องรับภาระในการรักษา ฟันฟูรูปลักษณะให้ “ดูดี” อยู่เสมอ แม้จะผ่านการตั้งครรภ์ที่ทำให้หน้าท้องนูน มีไขมันส่วนเกิน ผิวแตกลาย ผิวหนังแห้งกร้าน รวมถึงมีแผลเป็นจากการผ่าตัดคลอด แต่ผู้หญิงเหล่านั้นจะต้องจัดระเบียบร่างกายของตัวเองให้สวยงามอยู่เสมอ ลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ทั้งหลายจะต้องถูกกำจัด ยับยั้ง

ชุดความคิดที่ 3 แม่ที่สามารถเลี้ยงลูกได้ดีคือแม่ที่มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย มีฐานะทางการเงินที่ดี มีการศึกษา

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ ได้แก่ การใช้มูลบท ดังนี้

1) การใช้มูลบท

มีการเน้นความว่าแม่ต้องมีความพร้อมทางการเงินเพื่อเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ สินค้าและบริการที่เหมาะสมกับลูก และตัวเอง มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย ดังตัวอย่างข้อความ

- “ถ้าได้ฝึกฝนกีฬา เช่น **เทนนิส** อย่างสม่ำเสมอ **ก่อนตั้งครรภ์** การเล่นต่อก็มักไม่เป็นปัญหา” (คู่มือการตั้งครรภ์สำหรับคุณแม่มือใหม่, น.30)
- “ทุกสิ่งทุกอย่างคุณพ่อคุณแม่เป็นผู้เลือกเองทั้งสิ้น..จะให้ลูกเรียน **เนิร์สเซอร์รี่** ฝรั่งสองภาษา หรือจะให้ **อาม่า**ดูแล..” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.12)
- “คุณอาจช่วยเฝ้าสังเกตความเป็นอยู่ของลูกได้ด้วย **แผนภูมิการเตะ**..คุณทำเองได้ด้วย **กระดาษกราฟ**” (คู่มือการตั้งครรภ์สำหรับคุณแม่มือใหม่, น.86)
- “ไม่ว่าจะเป็น **โคมไฟแบบติดผนัง ติดเพดาน หรือโคมไฟแบบตั้งโต๊ะ ควรเลือกใช้ไฟแบบหรี่ หรือ Dimmers** เพราะสามารถปรับแสงสว่างได้ตามต้องการ...ผ่าน **ม่านควรมีสองชั้น** โดยให้ **ม่านชั้นใน**เป็นผ้าโปร่ง..ส่วน **ม่านชั้นนอก**ควรจะเป็น **ม่านทึบ**...” (100 วิธีเลี้ยงลูกไม่ยาก, น.61)

แฟร์คลอฟ (Fairclough, 2003) ชี้ให้เห็นว่ากลวิธีทางภาษานี้ทำหน้าที่สื่อความหมายบางประการได้เป็นอย่างดี หากมองในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความคิดจะพบว่า แม่ที่พึงประสงค์คือแม่ที่มี

ความเป็นสมัยใหม่กล่าวคือ มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย ดังจะเห็นได้จากการแนะนำการเล่นกีฬา “เทนนิส” ซึ่งเป็นกีฬาที่ต้องมีอุปกรณ์เฉพาะ พื้นที่สำหรับเล่นไม่ใช่ลานหน้าบ้านหรือสนามหญ้าทั่วไป การกล่าวถึง “เนิร์สเซอรี่ฝรั่ง” หรือสถานที่รับเลี้ยงดูเด็กเล็กก่อนวัยอนุบาล รวมถึง “โคมไฟ Dimmers” และ “ผ้าปูโต๊ะโปร่ง/ผ้าปูโต๊ะทึบ” ล้วนเป็นมูลบทที่สื่อเป็นนัยให้เห็นว่า “แม่” ที่ถูกกล่าวถึงในหนังสือประเภทดังกล่าวคือแม่ “ชนชั้นกลาง” ค่อนไปทางผู้มีฐานะดี และมีไลฟ์สไตล์ทันสมัย และต้องมีการลงทุนทรัพย์มากพอที่จะเลือกสรรผลิตภัณฑ์และบริการที่ดีต่าง ๆ ให้ลูก นอกจากนั้นแม่จะต้องมีการศึกษา ดังพิจารณาได้จากการกล่าวถึง “แผนภูมิการเตะ” และ “กระดานกราฟ” แสดงให้เห็นว่าแม่ต้องเป็นผู้หญิงที่มีความรู้ในการอ่าน แผนภูมิหรือทัศนวิสัยที่แสดงความสัมพันธ์ของเรื่องราวต่างๆ กลวิธีทางภาษาดังกล่าวนั้นเป็นกลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดว่าแม่ที่มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย มีฐานะทางการเงินที่ดี มีการศึกษา จึงจะสามารถเลี้ยงลูกให้ดีได้

ชุดความคิดที่ 4 แม่ต้องทำงานทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ได้แก่ การใช้มูลบทเพื่อแนะนำความว่าแม่ยังต้องทำงานนอกบ้าน และแนะนำความว่างานบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ดังตัวอย่างข้อความ

1) การใช้มูลบท

มีการใช้มูลบทแนะนำความว่าแม่ต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- “ควรให้คนใกล้ชิดหรือสามีแบ่งเบาภาระงานในบ้าน” (คลินิกแม่ท้อง, น.60)
- “คุณพ่อก็ช่วยให้คุณแม่และสัตว์เลี้ยงอยู่ด้วยกันอย่างปลอดภัยได้ ด้วยการทำหน้าที่แทนคุณแม่ในช่วงตั้งครรภ์” (100 วิธีแม่ท้องต้องรู้, น.30)
- “คุณแม่ควรมหาเวลาพักผ่อน..งานที่ไม่สำคัญก็ต้องปล่อยวางหรือหาคนช่วยแบ่งเบาภาระ อาจจะเป็นคุณพ่อก็ได้” (คลินิกแม่ท้อง, น.24)
- “....ไม่ควรทำงานหนักจนไม่ได้พักผ่อน..” (100 วิธีแม่ท้องต้องรู้, น.83)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ามีการใช้ภาษาสื่อความเชื่อที่มีอยู่ก่อนบางประการ แม้ไม่ได้กล่าวถึงโดยตรง เช่นข้อความที่บอกว่าควรให้สามี “ช่วย” “แบ่งเบา” “ทำหน้าที่แทน” เป็นมูลบทที่แนะนำความให้เห็นว่างานบ้านเป็นงานประจำของผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชาย หรือแม้แต่การปฏิเสธถ้อยคำก็ถือเป็นการใช้มูลบทแบบpresuppositions survive negation (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 84) กล่าวคือแม้จะใส่คำปฏิเสธ เช่น ไม่ ไม่ควร เข้าไปในถ้อยคำหรือข้อความนั้น ๆ แต่ความคิดที่มีมาก่อนหน้าก็ยังคงอยู่ เช่น ข้อความว่า “ไม่ควรทำงานหนักจนไม่ได้พักผ่อน” หากพิจารณาในแง่ของการแนะนำความจะพบว่า มูลบทที่ว่า “แม่ต้องทำงาน” ก็ยังคงอยู่ เพียงแต่ไม่จำเป็นต้องทำตลอดเวลา

ชุดความคิดที่ 5 แม่ต้องมีคู่ครอง การเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว (single mom) ไม่ใช่สิ่งที่พึงประสงค์

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ได้แก่ การใช้มูลบทเพื่อแนะนำความว่าแม่ต้องไม่ใช่คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ดังตัวอย่างข้อความ

1) การใช้มูลบท

มีการใช้มูลบทแนะนำความว่าแม่ต้องมีคู่ครองและต้องเป็นคู่ครองที่ดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- “คุณแม่ต้องไม่ลืมขอรับรองให้คุณพ่อเตรียมจัดกระเป๋าไปคลอดไว้ให้พร้อมด้วย” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.81)
- “ช่วงสัปดาห์แรก ๆ ที่คุณแม่ยังไม่ฟื้นตัวจากการคลอดดีนัก คุณพ่อจะต้องเป็นผู้รับบทหนักในการดูแลทารกตัวน้อย” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.81)
- “คุณพ่อต้องดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาในระยะนี้ เพราะต้องช่วยประคองน้ำหนักคุณแม่” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.184)
- “ถ้ามีอาการปวดเมื่อยก็ขอให้คุณสามีช่วยนวดบรรเทา” (100 วิธีแม่ท้องต้องรู้, น.45)

ชุดความคิด “ความเป็นแม่” อีกประการที่ถูกประกอบสร้าง ผลิตซ้ำคือชุดความคิดที่ว่าหญิงที่เป็นแม่นั้นต้องมีครอบครัวที่สมบูรณ์ไม่ต้องมีคู่ครอง การเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว (single mom) ไม่ใช่สิ่งที่พึงประสงค์ยิ่งไปกว่านั้น คู่ครองหรือสามีนั้นยังต้องเป็นคู่ครองที่ดี คอยช่วยแบ่งเบาภาระในการเลี้ยงดูลูก เห็นได้จากคำว่า “คุณพ่อ” “คุณสามี” ปรากฏร่วมกับคำ วลี ที่แสดงถึงพฤติกรรมดังกล่าว เช่น “ดูแลทารก” “ดูแล” “ช่วยประคอง” “ช่วยนวดบรรเทา” เป็นต้น

ชุดความคิดที่ 6 แม่คือผู้ที่เหมาะสมกับการทำหน้าที่ดูแลลูกที่สุด และต้องทำหน้าที่แม่อย่างสมบูรณ์

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้มูลบท ดังตัวอย่างข้อความ

1) การเลือกใช้คำศัพท์

พบคำที่มีความหมายเกี่ยวกับความตระหนักรู้ ตื่นตัวเรื่องการเป็นแม่ ร่วมกับคำศัพท์ที่แสดงความคิดเห็นเชิงแนะนำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- “ผู้ที่จะต้องปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดต่อข้อแนะนำและข้อห้ามต่าง ๆ ย่อมจะต้องเป็นตัวคุณแม่เองที่เปรียบเสมือนชีวิตเดียวกันกับลูกน้อย” (ดูแลครรภ์, น.14)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงวิถีปฏิบัติตนอิงพึงประสงค์ของแม่ เช่น การทำตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด โดยปรากฏร่วมกับคำศัพท์แสดงความคิดเห็นเชิงแนะนำ เช่น “ต้อง” เป็นต้น

2) การใช้มูลบท

มีการใช้มูลบทเพื่อเน้นความว่าการเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของแม่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- “แม้ว่าคุณจะตั้งใจให้ลูกกินนมแม่ แต่การเตรียมจุกนมไว้ก็ไม่เสียหลายค่ะ เมื่อกรณีฉุกเฉินนมแม่ไม่พอ หรือต้องฝากคุณพ่อดูแลชั่วคราว” (100 วิธีเลี้ยงลูกไม่ยาก, น.13)
- “หากคุณแม่คนไหนเห็นว่าที่คุณพ่อเกิดอาการแพ้อาหารแพ้อะไรให้เราให้คุณแม่ตั้งใจอย่างออกหน้าไปโฆษณาให้เพื่อนบ้านฟังได้เลย” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.33)
- “คุณแม่ต้องไม่ลืมขอรับรองให้คุณพ่อเตรียมจัดกระเป๋าไปคลอดไว้ให้พร้อมด้วย” (เรื่อนำรู้คู่มือแม่ท้อง, น.81)
- “พยายามนอนหลับให้เพียงพอ ให้คุณพ่อช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านและช่วยเลี้ยงลูกด้วย” (คลินิกแม่ท้อง, น.134)

กลวิธีทางภาษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเห็นว่า “พ่อ” หรือ “สามี” ไม่ใช่บุคคลที่มีหน้าที่โดยตรงในการรับภาระเลี้ยงดูลูก เห็นได้จากการใช้คำว่า “ฝาก” “ชั่วคราว” “ช่วย” “ขอร้อง” แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงดูไม่ใช่หน้าที่รับผิดชอบของพ่อ การที่พ่อหรือสามีแสดงบทบาทดังกล่าวถือเป็นการช่วยเหลือ คำกริยาเหล่านี้จัดเป็นคำกริยากลุ่มแนะนำความ หรือ implicative verbs (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 86) กล่าวคือ คำกริยาเหล่านี้สื่อมูลบทว่า การดูแลลูก การจัดกระเป๋าไปคลอดไว้ให้ภรรยา ไม่ใช่หน้าที่หรือสิ่งที่สามีจำเป็นต้องปฏิบัติเป็นประจำนอกจากนั้นแล้ว การทำหน้าที่ดังกล่าวของสามียังถือเป็นเรื่องแปลกที่ควรได้รับการยกย่อง ชมเชย จนภรรยาสามารถนำไปคุยโวโอ้อวดได้ กลวิธีทางภาษาดังกล่าวนี้นี้เป็นการตอกย้ำชุดความคิดที่ว่าหน้าที่ดูแลลูกเป็นหน้าที่โดยตรงของแม่ สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว” ของสุนทรรัตน์ สร้อยทองดี ที่พบการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับ “แม่” ว่าแม่คือผู้ที่เหมาะสมกับหน้าที่ดูแลลูกมากที่สุด (สุนทรรัตน์ สร้อยทองดี, 2552: 90)

ชุดความคิดที่ 7 ผู้หญิงที่สมบูรณ์คือผู้หญิงที่ได้เป็น “แม่”

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอชุดความคิดนี้ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้มูลบท ดังตัวอย่างข้อความ

1) การเลือกใช้คำศัพท์

มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงชุดความคิดดังกล่าว ดังนี้

- “ช่วงเวลาตั้งครรภ์ คือช่วงเวลาสำคัญอย่างมากสำหรับผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงทุกคนใฝ่ฝันอยากมีครอบครัวที่สมบูรณ์ และสิ่งที่สามารถเติมเต็มความสุขได้คือการมีบุตร” (คุณแม่ตั้งครรภ์กับโภชนาการที่เหมาะสม, น.9)
- “จะเห็นได้ว่าความมหัศจรรย์ของร่างกายคุณแม่โดยเฉพาะช่องคลอดมีความยิ่งใหญ่มากแค่ไหน” (ดูแลครรภ์, น.121)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีมีการเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงถึงความสำคัญของการเป็นแม่ เช่นคำว่า “ความมหัศจรรย์” “ช่วงเวลาสำคัญ” เพื่อสื่อความคิดที่ว่า การเป็นแม่คือการเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ ดังที่ Abrams บอกว่า ความเป็นแม่ถูกสร้างให้เป็นอุดมการณ์สูงสุดของผู้หญิง (Abrams, 1861 อ้างถึงใน บุศกร กาสมณี, 2548)

2) การใช้มูลบท

มีการใช้มูลบทเพื่อแนะนำความว่าการมีลูกหรือการเป็นแม่เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ ดังตัวอย่างข้อความ

- “ขอแสดงความยินดีกับคุณแม่ด้วยค่ะที่กำลังจะมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว” (คลินิกแม่ท้อง, น.39)
- “เมื่อคุณแม่แน่ใจว่าตั้งครรภ์แน่นอนแล้วก็คงจะรู้สึกดีใจกันถ้วนหน้า...ที่จะได้เจ้าตัวเล็กเพื่อมาเติมเต็มให้กับครอบครัว” (ดูแลครรภ์, น.29)
- “การมี “ลูก” นับว่าเป็นของขวัญอันบริสุทธิ์และประเสริฐอย่างมากที่คนเป็นพ่อแม่ได้รับ” (แม่ตั้งครรภ์กับโภชนาการที่เหมาะสม, น. คำนำ)

ตัวอย่างดังกล่าวสื่อมูลบทที่ว่า การมีลูกเป็นเรื่องที่ดี การได้เป็น “แม่” เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ และน่ายินดีของผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากคำกริยากลุ่มแนะความ เช่นคำว่า “ยินดี” “ดีใจ” เป็นต้น รวมถึงการใช้อุปลักษณ์ที่สะท้อนมโนทัศน์ว่า [ลูกคือของขวัญ] เป็นกลวิธีทางภาษาที่ช่วยส่งเสริมชุดความคิดที่ว่าผู้หญิงที่สมบูรณ์คือผู้หญิงที่ได้เป็น “แม่”

การอภิปรายผลและบทสรุป

กลวิธีทางภาษาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้สืบท การใช่มูลบทการกล่าวอ้างว่าเป็นความจริง และการใช้วนลิสลาแบบกันเอง ที่ปรากฏในหนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ที่เลือกศึกษานั้นล้วนถูกใช้เพื่อประกอบสร้าง ผลิตซ้ำชุดความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” หลายชุดความคิด ได้แก่ “แม่ที่พึงประสงค์คือผู้หญิงที่ดูแลตนเองได้เป็นอย่างดีทั้งทางด้านโภชนาการ สุขภาพร่างกาย จิตใจ”, “แม่ต้องมีบุคลิกที่ “ดูดี” โดยต้องหมั่นจัดการกับลักษณะที่ไม่พึงประสงค์”, “แม่ที่สามารถเลี้ยงลูกได้ดีคือแม่ที่มีรสนิยมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย มีฐานะทางการเงินที่ดี มีการศึกษา”, “แม่ต้องทำงานทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน”, “แม่ต้องมีคู่ครอง การเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว (single mom) ไม่ใช่สิ่งที่พึงประสงค์”, “แม่คือ ผู้ที่เหมาะสมกับการทำหน้าที่ดูแลลูกที่สุด และต้องทำหน้าที่แม่อย่างสมบูรณ์” และชุดความคิด “ผู้หญิงที่สมบูรณ์คือผู้หญิงที่ได้เป็น “แม่”

มโนทัศน์ “ความเป็นแม่” เป็นมโนทัศน์ที่เกิดคู่ขนานกับมโนทัศน์ “ความเป็นผู้หญิง” ฉะนั้น บริบทการสื่อสารในหนังสือดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่เป็นการสื่อสารกับผู้หญิงที่เป็นแม่เท่านั้น หากแต่สื่อสารกับผู้หญิงทุกคน ข้อแนะนำต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษารูปร่างหลังคลอด การถนอมผิวพรรณไม่ให้แห้งกร้าน และป้องกันไม่ให้หน้าท้องแตกลาย ฯลฯ จึงปรากฏอยู่ในบริบทการสื่อสารของหนังสือแนะนำการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่ ทั้ง ๆ ที่ภาระหน้าที่การดูแลตนเองของ “แม่” สามารถจำกัดอยู่ที่ขอบข่ายของการผดุงครรภ์ให้ปลอดภัย การดูแลโภชนาการที่เหมาะสมสำหรับทารกก็ได้ แต่จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า “แม่” ยังต้องระวัง และคอยจัดการกับร่างกายของตนเองให้ “ดูดี” อยู่เสมอ สภาพร่างกายหลังคลอดซึ่งจะไปตามธรรมชาติกลับถูกนิยามและถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ผิดปกติจนต้องถูกขจัด ยับยั้ง กล่าวให้ถึงที่สุดคือผู้หญิงที่เป็นแม่ควรต้อง “จัดระเบียบร่างกาย” ของตนเองเพื่อเตรียมพร้อมสู่การเป็นแม่ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย และจิตใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผู้หญิงที่เสียสละพร้อมที่จะสละความสุข ความสบาย ความชอบเพื่อลูก คือภาพของ “แม่” ในอุดมคติ

ชุดความคิดที่ว่า “ผู้หญิงที่สมบูรณ์คือผู้หญิงที่ได้เป็นแม่” นั้น เป็นชุดความคิดที่อาจทำให้ผู้หญิงบางรายที่ไม่มีคู่ครอง หรือมีคู่ครองแต่ไม่มีลูกเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นบุคคลที่ “ไม่สมบูรณ์” ทั้งที่ความจริงแล้ว การตัดสินใจมีลูก หรือการมีครอบครัวเป็นเรื่องอัตวิสัย ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของปัจเจกชน อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ไม่ได้ต้องการสื่อความคิดว่า “การเป็นแม่” ไม่ใช่สิ่งที่ดี แต่ต้องการสื่อความคิดว่า การที่ผู้หญิงเลือกที่จะไม่มีสามี ไม่สร้างครอบครัว หรือไม่บุตร ไม่ควรถูกมองว่าเป็นปัญหา และไม่ควรถูกตั้งคำถามจากสังคม

“แม่” ถูกประกอบสร้าง/ให้ความหมายว่าเป็นบทบาทอันยิ่งใหญ่ของผู้หญิง ผู้หญิงที่ได้เป็นแม่คือผู้ที่ได้ทำหน้าที่ในฐานะมนุษย์โดยสมบูรณ์แล้ว เห็นได้จากการใช้คำที่แสดงความยิ่งใหญ่ ความน่าอัศจรรย์ของการเป็น “แม่” แต่อย่างไรก็ตาม สถานะของ “แม่” ก็ยังคงอยู่ภายใต้สังคมที่ “ชายเป็นใหญ่” แม้บทบาท

ทางเพศของ “เมีย” และ “แม่” ในปัจจุบัน จะไม่ได้ถูกจำกัดแค่พื้นที่ในบ้านเท่านั้น เพราะสังคมปัจจุบันให้คุณค่ากับบทบาทการเป็น “ผู้หญิงทำงาน” (working woman) แต่อย่างไรก็ตาม ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อพื้นที่ในบ้านก็ยังคงเป็นของ “ผู้หญิง” อย่างเหนียวแน่น ผู้ชายมีบทบาทเป็นเพียง “ผู้ช่วย” “ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนชั่วคราว” เท่านั้น และในแง่นี้หมายความว่าผู้หญิงซึ่งเป็นแม่ควรมีคู่ครองอยู่เคียงข้างเพื่อ “ช่วย” ทำหน้าที่เลี้ยงลูก ดูแลงานบ้าน การเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว (single mom) ไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนา แม้ว่าสังคมไทยปัจจุบันจะยกย่องเชิดชูผู้หญิงที่สามารถดูแลลูกได้โดยลำพัง ดังจะเห็นได้จากการกล่าวยกย่องดาราบุคคลผู้มีชื่อเสียงต่าง ๆ แต่การเชิดชูนั่นเองที่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าปรากฏการณ์ “คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว” ไม่ใช่เรื่องปกติสามัญ แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นประเด็นควรถูกกล่าวถึง

ยิ่งไปกว่านั้น หากผู้หญิงผู้เป็นแม่คนใดแสดงบทบาท “แม่” ตามที่สังคมคาดหวังได้ครบถ้วนย่อมถือเป็นเรื่องปกติ ไม่ใช่เรื่องประหลาดที่สังคมต้องแสดงความชื่นชมอย่างผิดธรรมดา แต่หากแม่คนใดทิ้งขว้างไม่เหลียวแลดูแลลูก ย่อมถูกตราหน้าจากสังคมว่าเป็นแม่ที่ “เลว” ดังที่สามารถพบเห็นได้ตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น “อนาถ! แม่ใจยักษ์ทิ้งทารกลงถังขยะ” น้อยครั้งที่ผู้เป็นพ่อจะตกเป็นเป้าประณามในทางกลับกันหากพ่อคนใดเอาใจใส่ดูแลเลี้ยงลูก และแบ่งเบาภาระของภรรยา ย่อมได้รับการชื่นชมจากสังคมมากกว่าที่แม่ได้รับ สะท้อนให้เห็นความคิดของสังคมว่าภาระหน้าที่เลี้ยงลูกเป็นของแม่มากกว่าพ่อ

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม “แม่” ที่ถูกกล่าวถึงในหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่นั้น มักได้แก่ แม่ที่มีความพร้อมทางการเงิน มีกำลังซื้อผลิตภัณฑ์และบริการที่ “ดี” สำหรับลูกและตนเอง ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์แบบพิเศษ ผ้าอ้อมราคาแพงคุณภาพสูง ข้าวของเครื่องใช้สำหรับเด็กที่มี “คุณภาพ” การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่พิเศษกว่าบริการพื้นฐานตามโรงพยาบาลของรัฐทั่วไป ตลอดจนผลิตภัณฑ์เพื่อการดูแลตนเอง ทั้งนี้ ฐานะทางการเงินที่ดีย่อมมาพร้อมกับการศึกษา และรสนิยมที่ดี ดังที่มีการกล่าวถึงกิจกรรม งานอดิเรก การเล่นกีฬา ตลอดจนภูมิรู้ และการเข้าถึงแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในแง่นี้ หมายความว่า มี “แม่” บางกลุ่มถูกขับออกไปจากพื้นที่ “แม่ที่พึงประสงค์” นั่นคือ แม่ผู้มียาได้น้อย ด้อยการศึกษา และไม่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว แม่กลุ่มนี้ก็สามารถตั้งครุภคิน ครอบครองได้อย่างปลอดภัย และผลิตประชากรที่มีคุณภาพได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมิได้มีทัศนคติทางลบเกี่ยวกับหนังสือดังกล่าวแต่อย่างใด เพียงแต่มุ่งหวังที่จะสร้างความตระหนักรู้ว่าความรู้ ความคิด เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เราล้อมเรายู่นั้นมิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ แม้แต่ความคิดที่เรามีเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ก็ล้วนถูกประกอบสร้างถ่ายทอด ผลิตซ้ำผ่านกระบวนการและเครื่องมือต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษาถือเป็นเครื่องมืออันทรงอิทธิพลที่ช่วยในการส่งต่อความคิด แม้บางครั้งผู้ใช้ภาษาเองก็อาจไม่ทันตระหนักรู้ว่ากำลังผลิตซ้ำวาทกรรมบางอย่างอยู่

บรรณานุกรม

- ไชยรัตน์ เจริญศิลป์โอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษกร กาศมณี. (2548). **การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่**. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2558 จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document9699.html>
- ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร. (2559). **รายงานการวิจัย เรื่อง วาทกรรม 'ความเป็นแม่' ในหนังสือแนะนำวิธีการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่**. บุรีรัมย์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ศิริพร รักดีผาสุข. (2553). **วาทกรรม "ความเป็นผู้หญิง" ในนิตยสารสุขภาพและความงามภาษาไทย**. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี. (2552). **การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Fairclough, Norman. (1989). *Language and power*. London/ New York: Longman.
- _____. (1995). *Media Discourse*. London: Arnold.
- _____. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Foucault, Michel. (1980). *Knowledge/Power: Selected Interviews and other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon Book.
- Van Dijk, Teun A. (2008). *Discourse and Context A Sociocognitive: Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (2009). *Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk*. Cambridge: Cambridge University Press.

